

บทที่ 5

สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง ความพึงพอใจของเกษตรกรผู้เลี้ยงหอยแมลงภูในจังหวัดชลบุรีต่อการปฏิบัติทางการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำที่ดีสำหรับการเลี้ยงหอยแมลงภู ผู้วิจัยได้นำเสนอในประเด็นสำคัญจำแนกเป็น 3 ส่วน คือ สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. สรุปการวิจัย

1.1 วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาความพึงพอใจของเกษตรกรในจังหวัดชลบุรีต่อการปฏิบัติเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำที่ดีสำหรับฟาร์ม โดยมีวัตถุประสงค์ย่อย ดังนี้ 1) ศึกษาสภาพทางสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกรผู้เลี้ยงหอยแมลงภูในจังหวัดชลบุรี 2) ศึกษาการปฏิบัติทางการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำที่ดีสำหรับฟาร์มเลี้ยงหอยแมลงภูขอ

เกษตรกรในเขตจังหวัดชลบุรี 3) ศึกษาความพึงพอใจต่อการปฏิบัติทางการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำที่ดีสำหรับฟาร์มเลี้ยงหอยแมลงภูของเกษตรกรในเขตจังหวัดชลบุรีและ 4) ศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะต่อการปฏิบัติทางการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำที่ดี สำหรับฟาร์มเลี้ยงหอยแมลงภูของเกษตรกรในเขตจังหวัดชลบุรี

1.2 วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการศึกษารั้งนี้ เป็นเกษตรกรผู้เลี้ยงหอยแมลงภูในอำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี จำนวนทั้งหมด 312 คน ที่ได้ขึ้นทะเบียนฟาร์มและผ่านการรับรองมาตรฐานฟาร์มการปฏิบัติทางการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำที่ดีสำหรับฟาร์มเลี้ยงหอยแมลงภู (เดือนตุลาคม พ.ศ.2552-กันยายน พ.ศ.2553) เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างจำนวน 175 คน ได้คัดเลือกจากเกษตรกรทั้งหมดจำนวน 312 คน โดยใช้สูตรคำนวณการประมาณขนาดตัวอย่างของ Taro Yamane และผู้วิจัยขอให้มีความคลาดเคลื่อน 5% เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามโดยให้เกษตรกรเป็นผู้กรอกข้อมูล ซึ่งประกอบด้วยคำถามปลายเปิดและคำถามปลายปิด โดยแบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ คำถามเกี่ยวกับสภาพพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจ คำถามเกี่ยวกับการปฏิบัติและความพึงพอใจของเกษตรกรต่อการปฏิบัติทางการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำที่ดีสำหรับการเลี้ยงหอยแมลงภู และปัญหาและข้อเสนอแนะจากการคำนวณความเชื่อมั่นของแบบสอบถามเกี่ยวกับความพึงพอใจตามวิธีการการของ Cronbach

s alpha coefficient ได้ค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่นของแบบสอบถามเท่ากับ 0.859 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป สถิติที่ใช้คือ ความถี่ ร้อยละ ค่าต่ำสุด ค่าสูงสุด ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

1.3 ผลการศึกษา

ตอนที่ 1 สภาพพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกร เกษตรกรผู้เลี้ยงหอยแมลงภูในเขตจังหวัดชลบุรีส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุเฉลี่ย 46.04 ปี ทำการประมงเป็นอาชีพหลัก จบการศึกษามัธยมศึกษาและเกษตรกรส่วนใหญ่เป็นสมาชิกของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ เกษตรกรใช้แรงงานในครัวเรือนเฉลี่ย 1.85 คน ในการทำฟาร์มหอยแมลงภู โดยเกษตรกรกึ่งหนึ่งใช้แรงงานจำนวน 1 คน รองลงมา คือใช้แรงงาน 2 คน เกษตรกรใช้แรงงานประจำเฉลี่ย 1.58 คน ในการทำฟาร์มหอยแมลงภู โดยเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีการใช้แรงงานประจำ รองลงมา คือการใช้แรงงาน 1 คน เกษตรกรใช้แรงงานชั่วคราวเฉลี่ย 1.82 คน ในการทำฟาร์มหอยแมลงภู โดยเกษตรกรประมาณสองในสามไม่มีการใช้แรงงานชั่วคราว รองลงมา คือการใช้แรงงาน 2 คน เกษตรกรส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ยต่อปีเท่ากับ 231,550 บาท มีฟาร์มเป็นของตัวเองและมีขนาดพื้นที่เฉลี่ย 4.88 ไร่ มีการลงทุนเฉลี่ย 115,590 บาท โดยใช้เงินสินเชื่อซึ่งกู้จากธนาคาร ธ.ก.ส

ตอนที่ 2 การปฏิบัติตามเกณฑ์การปฏิบัติทางการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำที่ดีสำหรับฟาร์มเลี้ยงหอยแมลงภู การเลือกใช้อุณหภูมิที่เหมาะสมในการปล่อยหอย และการตรวจสอบความหนาแน่นของหอยในแปลงเลี้ยง เป็นเกณฑ์ของการปฏิบัติทางการเพาะเลี้ยงที่ดีสำหรับฟาร์มหอยแมลงภู ที่เกษตรกรทั้งหมดสามารถปฏิบัติตามได้ ส่วนเกณฑ์ที่เกษตรกรปฏิบัติตามที่สุดได้น้อยที่สุด คือ ที่มาของลูกพันธุ์จากจังหวัดอื่นๆ และการจ่ายภาษีอากรเป็นรายปี

ตอนที่ 3 ความพึงพอใจของเกษตรกรผู้เลี้ยงหอยแมลงภูต่อเกณฑ์การปฏิบัติทางการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำที่ดีสำหรับฟาร์มเลี้ยงหอยแมลงภู เกณฑ์ที่เกษตรกรพึงพอใจมากที่สุดคือ มีการเลือกใช้อุณหภูมิปล่อยหอยที่เหมาะสม และวางแผนการผลิตไว้ล่วงหน้า ส่วนเกณฑ์ที่พึงพอใจน้อยที่สุดคือที่มาของลูกพันธุ์จากจังหวัดอื่นๆ

ตอนที่ 4 ปัญหาและข้อเสนอแนะต่อการเลี้ยงหอยแมลงภูตามการปฏิบัติทางการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำที่ดีสำหรับฟาร์มเลี้ยงหอยแมลงภู เกณฑ์ของการปฏิบัติทางการเพาะเลี้ยงที่ดีสำหรับฟาร์มหอยแมลงภูที่เกษตรกรไม่ปฏิบัติตามหรือปฏิบัติตามได้น้อยที่สุดและแนะนำให้ยกเลิก คือเรื่องที่มาของลูกพันธุ์จากจังหวัดอื่นๆ ส่วนเกณฑ์ที่เกษตรกรได้ขอให้หน่วยงานช่วยเหลือ คือ การตรวจสอบแบคทีเรียที่ก่อให้เกิดโรคทางเดินอาหาร

2. การอภิปรายผล

2.1 สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกรผู้เลี้ยงหอยแมลงภูในเขตจังหวัดชลบุรี

การศึกษานี้พบว่าเกษตรกรผู้เลี้ยงหอยส่วนใหญ่เป็นเพศชาย อยู่ในวัยกลางคน มีอาชีพหลักคือทำประมงและจบการศึกษาไม่สูง ทั้งนี้อาจจะเนื่องจากการทำประมงเป็นงานหนัก ต้องใช้ความคล่องตัวและมีความเสี่ยง ดังนั้นจึงเหมาะกับเพศชายมากกว่าหญิง นอกจากนี้ ในสังคมไทยผู้ชายต้องทำงานหารายได้เนื่องจากบรรพบุรุษเป็นหัวหน้าครอบครัว ส่วนระดับการศึกษานั้น เกษตรกรส่วนใหญ่จบชั้นประถมศึกษา ซึ่งเป็นการศึกษาของไทยภาคบังคับ และหากย้อนไป 40 ปี ระบบการศึกษาและการเข้าถึงสถานศึกษาของประชาชนยังไม่เปิดกว้างเมื่อเทียบกับปัจจุบัน ซึ่งน่าจะมีผลให้เกษตรกรส่วนใหญ่ในงานวิจัยนี้ซึ่งมีอายุเฉลี่ย 46 ปี ไม่ได้เรียนในระดับสูง ขณะที่คนรุ่นใหม่มีโอกาสในการศึกษามากขึ้นทำให้สามารถเลือกประกอบอาชีพอื่นๆ ได้

ผลการศึกษาด้านเพศ อายุและระดับการศึกษาของเกษตรกรในงานวิจัยนี้ใกล้เคียงกับชาวประมงหรือ เกษตรกรที่เลี้ยงสัตว์น้ำชนิดอื่นๆ เช่น ชาวประมงน้ำจืด (สุภาพ สังขไพฑูรย์ และคณะ 2555) ชาวประมงทะเลพื้นบ้าน (อิทธิชัย สงษ์รัญญ์และเกสศิริชัย แท่นนิล2549) เกษตรกรผู้เลี้ยงปลาใน (อานุกาพ วรรณคนาผล และ ประจวบ ฉายบุญ2549) เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งทะเล (แสงเทียน อัจฉิมานกุล และคณะ 2551: บทคัดย่อ) ส่วนของการเป็นสมาชิกกลุ่ม พบว่าเกษตรกรในงานวิจัยจำนวนกึ่งหนึ่งเป็นสมาชิกธนาคาร ธ.ก.ส. ทั้งเพื่อกู้ยืมเงินมาลงทุนการเลี้ยงหอยแมลงภู นอกจากนี้ มีการรวมกลุ่มกันเองอย่างหลวมๆเป็นกลุ่มเกษตรกรเพื่อช่วยเหลือกัน โดยเฉพาะการต่อรองราคาขายผลผลิตกับพ่อค้าคนกลาง เป็นไปได้ว่าพื้นที่การเลี้ยงหอยแมลงภูในเขตจังหวัดชลบุรีที่มีอยู่อย่างหนาแน่นเฉพาะในเขตอำเภอเมืองและศรีราชา อาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรเห็นความสำคัญของการรวมกลุ่ม เนื่องจากการเลี้ยงหอยแมลงภูแบบแพต้องใช้ระยะเวลานานอย่างน้อย 8 เดือน จึงสามารถเก็บผลผลิตได้ (กรมประมง 2543) หากขายได้ราคาไม่ดีอาจไม่คุ้มค่าต่อการลงทุน ในส่วนของการใช้แรงงาน เนื่องจากการเลี้ยงหอยแมลงภูไม่ต้องการการจัดการมากนัก เนื่องจากอาศัยธรรมชาติเป็นหลักดังนั้น เกษตรกรสามารถดูแลเองหรือใช้แรงงานในครอบครัวเพื่อดูแลหอยเป็นครั้งคราวได้ ไม่มีความจำเป็นต้องมีการจ้างแรงงานประจำ แต่เกษตรกรต้องการแรงงานแบบชั่วคราวในการเก็บเกี่ยวผลผลิต จากการสอบถามเบื้องต้นพบว่า เกษตรกรได้จ้างแรงงานมาช่วยเก็บเกี่ยวผลผลิตในอัตรา 2 บาทต่อกิโลกรัม

ในช่วงเริ่มต้นของการทำฟาร์มเลี้ยงหอยแมลงภูในเขตจังหวัดชลบรูนั้นเป็นแบบใช้ไม้ปักเพื่อล่อลูกหอยธรรมชาติมาเกาะ และเกษตรกรที่ทำฟาร์มเกือบทั้งหมดเป็นชาวประมงในพื้นที่ อย่างไรก็ตาม การจัดสรรพื้นที่เป็นการจับจองกันเองโดยเฉพาะชาวประมงที่อยู่ในพื้นที่ และไม่มี

การกำกับดูแลจากหน่วยงาน ต่อมาการทำฟาร์มหอยได้ถูกจำกัดมากขึ้น นับตั้งแต่ประเทศไทย ประกาศนโยบายอาหารปลอดภัยตั้งแต่ปี 2547 (ฐานันดร ทัดตานนท์ 2552) การทำฟาร์ม หอยแมลงภู่ต้องมีการขออนุญาตเพื่อรับการจัดสรรพื้นที่ในการเลี้ยงและต้องจ่ายภาษีเป็นรายปี ดังนั้น จากผลวิจัยจะเห็นได้ว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ได้รับการจัดสรรที่ไม่มากคือมีพื้นที่ทำฟาร์มเฉลี่ย 4.88 ไร่ นอกจากนี้ รูปแบบการเลี้ยงที่ได้เปลี่ยนจากใช้ไม้ไปเป็นแพเชือกทำให้ต้องมีการลงทุนมากขึ้น จากการประมาณการของกรมประมง (2543) การสร้างแพหอยขนาด 1 ไร่ จำนวน 1 แพต้องใช้เวลาลงทุนเกือบ 200,000 บาท แต่จากการสำรวจในงานวิจัยนี้ พบว่าส่วนใหญ่เกษตรกรลงทุนเฉลี่ยคน ละ 115,590 บาท ซึ่งแสดงให้เห็นว่าขนาดแพอาจมีขนาดเล็กกว่า 1 ไร่ และเกษตรกรแต่ละรายคงมี จำนวนแพไม่มาก ในส่วนของรายได้จากการเลี้ยงหอยแมลงภู่พบว่า การเลี้ยงหอยแมลงภู่สามารถ สร้างรายได้ได้ดี โดยเกษตรกรมีรายได้เฉลี่ยต่อปีคนละ 231,550 บาท นอกจากนี้ การลงทุนสร้างแพ ครั้งเดียวสามารถใช้เลี้ยงได้นาน 3 – 5 ปี ดังนั้น เมื่อเปรียบเทียบระหว่างการลงทุนเพียงครั้งเดียวกับ รายรับ 5 ปี การเลี้ยงหอยแมลงภู่ นับเป็นอาชีพที่ให้ผลตอบแทนการลงทุนที่ดี เมื่อพิจารณาในส่วน ของการลงทุน งานวิจัยนี้บ่งชี้ว่าเกษตรกรประมาณสองในสามได้กู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตร และสหกรณ์เพื่อใช้ในการลงทุน ทั้งนี้ ธนาคารดังกล่าวน่าจะเป็นแหล่งเงินที่เกษตรกรสามารถกู้ได้ ง่ายที่สุด เพราะรัฐบาลได้มีโครงการธนาคารน้ำหรือ Sea Food Bank ที่อนุญาตให้เกษตรกรนำ หนังสือรับรองสิทธิบนพื้นที่อนุญาตเลี้ยงสัตว์น้ำ ไปประกอบการกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตร และสหกรณ์ (กรมประมง 2548)

2.2 การปฏิบัติทางการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำที่ดีสำหรับฟาร์มเลี้ยงหอยแมลงภู่ของ

เกษตรกรในเขตจังหวัดชลบุรี ปัจจุบัน ผู้บริโภคทั้งในและนอกประเทศให้ความสำคัญของอาหาร ปลอดภัยมากขึ้น ดังนั้นประเทศไทยได้ประกาศนโยบายอาหารปลอดภัยตั้งแต่ปี 2547 โดยได้ออก เกณฑ์และมาตรฐานต่างๆ เพื่อควบคุมการผลิตอาหาร ในส่วนของการประมงได้มีการออกเกณฑ์ เพื่อควบคุมการเลี้ยงสัตว์น้ำ เช่น จรรยาบรรณในการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ (Code of Conduct, CoC) และแนวทางการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำที่ดี (Good Aquaculture Practice, GAP) โดยเน้นหนักไปที่การ เพาะเลี้ยงกุ้งทะเล เนื่องจากเป็นสินค้าส่งออกหลักของประเทศไทย แต่เนื่องจากมาตรฐาน CoC ปฏิบัติได้ยาก ดังนั้น จึงไม่มีการบังคับให้ปฏิบัติตาม ปัจจุบัน มาตรฐาน GAP เป็นเกณฑ์หลักในการ ควบคุมการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของประเทศไทย และได้บังคับใช้ครอบคลุมถึงการเลี้ยงหอยแมลงภู่ ด้วย เนื่องจากรูปแบบการเลี้ยงหอยแมลงภู่ในปัจจุบันนั้นมีความแตกต่างกับการเลี้ยงกุ้งทะเล ซึ่งใช้ เป็นแนวทางหลักในการออกเกณฑ์มาตรฐาน GAP งานวิจัยนี้จึงได้สอบถามเกษตรกรถึงการปฏิบัติ และปฏิบัติตามเกณฑ์ของมาตรฐาน GAP พบว่าเกษตรกรบางส่วนไม่ได้ปฏิบัติตามเกณฑ์บางเกณฑ์

เช่นที่มาลูกพันธุ์หอยจากแหล่งอื่นๆ นอกจังหวัดชลบุรี เนื่องจากไม่มีการซื้อพ่อแม่หรือลูกพันธุ์จากที่อื่นๆ เพราะลูกหอยเกิดเองตามธรรมชาติก่อนมาเกาะและอาศัยในแพของเกษตรกร นอกจากนี้ การตรวจหาแบคทีเรียที่ก่อให้เกิดโรคทางเดินอาหารก็ไม่ถูกปฏิบัติหรือปฏิบัติตามน้อย ทั้งนี้เพราะเกษตรกรไม่มีเครื่องมือในการตรวจสอบ ขณะที่เกษตรกรบางส่วนไม่ยอมจ่ายภาษีรายปี ทั้งๆ ที่รัฐเรียกเก็บในอัตราต่ำมาก เป็นไปได้ว่า เกษตรกรอาจไม่ทราบว่าต้องจ่ายทุกปีหรือไม่ต้องการจ่าย ส่วนเกณฑ์ที่เกษตรกรทุกคนนำไปปฏิบัติได้ดีคือการเลือกใช้วัสดุหอยในการล่อลูกหอยที่เหมาะสม การตรวจสอบความหนาแน่นของหอยในฟาร์มทุกเดือน การทำแผนผังแสดงรายละเอียดฟาร์มหอย และการเตรียมแปลงหอย การดูแลรักษาอุปกรณ์ที่ใช้ในฟาร์ม และการวางแผนการผลิตไว้ล่วงหน้า ทั้งนี้เนื่องจากเกษตรกรมีประสบการณ์เกี่ยวกับการเลี้ยงหอย การเลือกวัสดุเพื่อให้ลูกหอยลงเกาะ เช่นเดียวกับกระบวนการเลี้ยงที่มีค่อนข้างแน่นอนทำให้เกษตรกรสามารถวางแผนการผลิตได้

2.3 ความพึงพอใจ ปัญหาและข้อเสนอแนะของเกษตรกรต่อการปฏิบัติทางการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำที่ดีสำหรับฟาร์มเลี้ยงหอยแมลงภู่

ในงานวิจัยนี้ เกณฑ์ที่เกษตรกรพอใจมากที่สุดและพอใจมาก ได้แก่ มีการวางแผนการผลิตล่วงหน้า การล้างหอยด้วยน้ำสะอาดก่อนส่งจำหน่าย การดูแลและรักษาความสะอาดของอุปกรณ์ที่ใช้ในฟาร์ม การตรวจสอบคุณภาพหอยก่อนส่งจำหน่าย การทำแผนผังฟาร์ม และการเลือกใช้วัสดุล่อหอยที่เหมาะสม เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่เกษตรกรต้องทำอยู่แล้ว การตั้งเกณฑ์เหล่านี้ขึ้นมาจึงไม่ได้เป็นการเพิ่มภาระแก่เกษตรกร ส่วนเกณฑ์ที่เกษตรกรพอใจปานกลางหรือน้อย ได้แก่ แหล่งที่มาของลูกพันธุ์หอยจากจังหวัดอื่นๆ การลำเลียงลูกพันธุ์และพ่อแม่พันธุ์หอยโดยใช้รถยนต์ และการจ่ายภาษีอากรเป็นรายปี เนื่องด้วยเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น รวมถึงการตรวจสอบแบคทีเรียที่ก่อให้เกิดโรคทางเดินอาหาร การตรวจสอบหาอาหารธรรมชาติของหอย การตรวจสอบศัตรูและกำจัดของ เพราะไม่สามารถทำได้เนื่องจากไม่มีเครื่องมือตรวจสอบ

เมื่อพิจารณาเกณฑ์ที่เกษตรกรไม่ปฏิบัติตามและปฏิบัติตามน้อยที่สุด พบว่าสอดคล้องกับเกณฑ์ที่เกษตรกรมีความพึงพอใจน้อยดังที่แสดงข้างต้น เกษตรกรให้เหตุผลว่าบางเกณฑ์ไม่สอดคล้องกับสภาพการเลี้ยงหอยแมลงภู่ที่กิจกรรมเกือบทั้งหมดอยู่ในทะเล เช่น การป้องกันสัตว์ที่เป็นพาหะโรค การป้องกันสัตว์เลี้ยงลงสู่แปลงเลี้ยง และ การมีห้องน้ำห้องสุขา และแนะนำให้ยกเลิกเกณฑ์เหล่านี้ ซึ่งหากสามารถยกเลิกได้ รวมทั้งการพิจารณารับรองมาตรฐานฟาร์มอาศัยคะแนนรวม น่าจะทำให้เกษตรกรมีความพึงพอใจเพิ่มขึ้น ส่วนเกณฑ์เรื่องการจ่ายภาษีอากรรายปี แม้มีการเรียกร้องให้ยกเลิก แต่ปกติแล้ว รัฐเรียกเก็บในอัตราต่ำมาก ดังนั้นจึงไม่มีความจำเป็นในการยกเลิก รวมทั้งหลักฐานการจ่ายภาษีอาจเป็นหลักฐานหนึ่งถึงการดำเนินกิจกรรมได้ ซึ่งมีประโยชน์ในแง่การเก็บข้อมูลการทำฟาร์ม

หอยแมลงภู่ได้ ส่วนการเสนอให้รัฐช่วยเหลือในการตรวจสอบหาแบคทีเรียที่ก่อให้เกิดโรคทางเดินอาหารนั้น รัฐสามารถทำได้แต่เกษตรกรควรให้ความร่วมมือในการนำตัวอย่างหอยมาตรวจสอบตามระยะเวลาที่กำหนด

3. ข้อเสนอแนะ

3.1 ข้อเสนอแนะสำหรับนำผลวิจัยไปใช้

3.1.1 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการพิจารณาเกณฑ์ในการรับรองมาตรฐานฟาร์มใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของการเลี้ยงหอยแมลงภู่ โดยอาศัยข้อมูลจากการศึกษา

3.1.2 เจ้าหน้าที่รัฐควรมีการชี้แจงถึงบางเกณฑ์ที่จำเป็นต้องมีอยู่ รวมทั้งอาจเพิ่มเกณฑ์อื่นๆ ที่อาจเกี่ยวข้องกับความปลอดภัยในอาหารด้วย เช่น การใช้ภาชนะที่สะอาดบรรจุหอยเพื่อจำหน่าย

3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

3.2.1 ควรศึกษาวิจัยความพึงพอใจของเกษตรกรที่ได้รับการรับรองมาตรฐานฟาร์ม การปฏิบัติตามการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำที่ดีสำหรับฟาร์มเลี้ยงหอยแมลงภู่ในจังหวัดอื่นๆ เพิ่มเติม

3.2.2 ควรมีการศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคของเจ้าหน้าที่รัฐในการประเมินหรือติดตามการปฏิบัติตามการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำที่ดีสำหรับฟาร์มเลี้ยงหอยแมลงภู่ในจังหวัดชลบุรี และจังหวัดอื่นๆ เพิ่มเติม